

تحلیل شیوه‌های آموزش زبان به کودکان (۳)

روش‌ها

O هدیه شریفی

رویکرد فراگیری محور زبان‌شناسی، همپوشی نزدیکی بارویکرد یادگیری محور در روان‌شناسی دارد.

بنیان‌های گروه اول، بر این استوار است که در برنامه‌ریزی آموزش زبان به کودک، باید:

- ۱- زبان را به عنوان پدیده‌ای جدا از کودک دید.
- ۲- نقش‌های ارتباطی، کاربردی و روزمره زبان را لحاظ کرد.
- ۳- به افعال زبانی، به صورت پدیده‌هایی جدا از هم پرداخت.
- ۴- رشد افعال زبانی را مقدم بر آموزش دید.
- ۵- زبان کودک را وابسته به تفکر او دانست.

خلاصه:

در دو مقاله پیشین، با نام‌های «تحلیل شیوه‌های آموزش زبان به کودکان (۱)؛ دیدگاه‌ها و رویکردها» و «تحلیل شیوه‌های آموزش زبان به کودکان (۲)؛ الگوها»، به تحلیل توصیفی و تاریخی آموزش زبان و رویکردهای فراگیری محور و یادگیری محور در دو رشته زبان‌شناسی و روان‌شناسی، بررسی بنیان‌های نظری و دیدگاهی در هر رویکرد، وجوه افتراق و اشتراک آن‌ها با هم پرداخته و با تکیه بر نتایج حاصل، معیارها و اصولی برای انتخاب الگوهای آموزش زبان به کودکان، ارائه شد. در این مقاله، تلاش بر این است تا بدون در نظر گرفتن زبانی ویژه، به جمع‌بندی و تحلیل شیوه‌های آموزش افعال زبانی به کودکان، برسیم.

مفاهیم و یافته‌ها:

بنیان‌های گروه دوم، بر این استوار است که در برنامه‌ریزی آموزش زبان به کودک، باید:

- ۱- زبان را به عنوان پدیده‌ای جدایی‌ناپذیر از کودک دید.
  - ۲- علاوه بر نقش‌های ارتباطی، کاربردی و روزمره زبان، به جایگاه آن در گفتار درونی و بیرونی نیز دقت کرد.
  - ۳- به افعال زبانی، به صورت پدیده‌هایی جدا هم نپرداخت.
  - ۴- آموزش و تکوین افعال زبانی را مقدم بر رشد آن‌ها دید.
  - ۵- زبان کودک را وابسته به تفکر وی و مجرای برای تفکر او دانست.
  - ۶- به زبانی (خلاقیت) نامحدود زبان، اهمیت بسیار داد.
  - ۷- همگانی‌های زبانی (دستور زبان جهانی) را مدنظر قرار داد.
  - ۸- به فرهنگ و اجتماع، در قاعده‌سازی‌ها و معانی فردی اهمیت داد.
- با تحلیل نتایج به دست آمده از ویژگی‌های بنیادین رویکردهای یادگیری محور و فراگیری محور در زبان‌شناسی در روان‌شناسی، به این نتیجه می‌رسیم که:

افعال زبانی عبارتند از گوش دادن، صحبت کردن، خواندن و نوشتن. آموزش زبان در زبان فارسی، هم به جای فراگیری زبان و هم یادگیری یا یاد دادن زبان می‌نشیند. برنامه‌ریزی آموزش زبان، براساس فراگیری یا یادگیری، دیدگاه اصلی را در آن برنامه مشخص می‌کند. برآیند دیدگاه و یک بنیاد نظری، رویکرد نام دارد. الگو، مبنای مورد توافق میان برنامه ریزان زبانی، برای طراحی کل طرح، نقشه‌ها، باورها، ارزش‌ها و فنون و یافتن پاسخ‌های عینی، برای حل سایر مسائل است.

O در آموزش زبان، چهار رویکرد اساسی وجود دارد که عبارتند از:

- ۱- رویکرد یادگیری محور در زبان‌شناسی
- ۲- رویکرد فراگیری محور در زبان‌شناسی
- ۳- رویکرد یادگیری محور در روان‌شناسی
- ۴- رویکرد فراگیری محور در روان‌شناسی

* رویکرد یادگیری محور زبان‌شناسی، همپوشی نزدیکی با رویکرد فراگیری

محور روان‌شناسی دارد.

۱- هر دوی این گروه‌ها، به زبان به عنوان پدیده‌ای خاص انسان و دارای

مراحل مشخص نگاه می‌کنند.

۲- هر دوی این گروه‌ها برای زبان نقش قائلند.

۳- برای زبان وجوه می‌شناسند.

۴- بین آموزش و گذر مراحل زبانی، ارتباطی معنادار قائلند.

۵- بین تفکر و زبان، رابطه برقرار می‌کنند.

یعنی: «در آموزش افعال زبانی به کودکان، بین فراگیری افعال زبانی، به عنوان فرآیندهایی در هم تنیده در رشد ذهنی و شناختی آن‌ها، زبانی زبانی، نقش‌های زبانی و تفکر، پیوندی ناگسسته وجود دارد.»

برای چنین این مؤلفه‌ها در کنار یکدیگر، به منظور رسیدن به الگوهای ویژه در آموزش زبانی خاص، با استفاده از علم برنامه درسی، به هفت اصل عمده رسیدیم که عبارت بودند از:

۱- توجه به رشد و توسعه فرآیندهای شناختی زبان، به عنوان پدیده‌هایی ذهنی

۲- در نظر گرفتن تکوین توانایی‌های زبانی، به عنوان نظام علامتی نقش‌پذیر

۳- هم بسته بودن رشد و تکوین توانایی‌های زبانی

۴- توجه به تکوین و رشد فرآیندهای شناختی زبان، به عنوان افعالی تجربه مدار

۵- قبول تقویت و رشد فرآیندهای شناختی زبان، به عنوان پدیده‌هایی متأثر از محیط

۶- در نظر گرفتن تقویت و رشد افعال زبانی، به عنوان پدیده‌هایی متأثر از توانایی‌های فردی

۷- باور به این که برنامه‌ریزی برای رشد و تکوین توانایی‌های زبانی، نیازمند مطالعه علمی زبان و یک زبان ویژه است.

... و اما روش‌ها:

هرچند آموزش هر یک از توانایی‌های زبانی، هم بسته با دیگر توانایی‌هاست، در این مقاله، با بررسی موردی آموزش هر یک از این توانایی‌ها، قادر به گروه‌بندی روش‌ها خواهیم بود.

با مطالعه در تاریخ روش‌های آموزش زبان در دوره‌های «سوادآموزی» و «کتابخوانی» و «مقاطع گذر از سوادموزی به کتابخوانی» در می‌یابیم که آن چه به آموزش زبان معنی می‌بخشد، قائل شدن دوره‌ای به نام دوره «آموزش رسمی» است. این دوره در جوامع مختلف، به دلیل خط و زبان ویژه هر یک از آن جوامع، متفاوت است. هر قدر قراردادهای خوانداری و نوشتاری آن زبان، از قواعد ترکیبی بیشتر تبعیت کنند و فرد یادگیرنده قادر باشد تا با ترکیب مجموعه محدودی از قراردادهای نوشتاری، مجموعه نامحدودی از واژه‌ها و جمله‌ها را تولید کند، شروع آموزش رسمی از سنین نزدیک به هفت سالگی اتفاق می‌افتد. اما در جایی که قراردادهای نوشتاری زبان، مجموعه بزرگ‌تری را شامل می‌شود، نیاز به آموزش آن‌ها زمان بیشتری می‌طلبد که طبیعی است آموزش نوشتن را به سنین پایین‌تر می‌کشاند. در برخی از جوامع که خط آن‌ها به خطوط هیروگلیف نزدیک‌تر است، شروع آموزش رسمی، از پنج سالگی آغاز می‌شود؛ مانند چین و ژاپن. در این جوامع، فرد یادگیرنده، فقط برای فراگیری قراردادهای نوشتاری زبان خود، نیازمند دو سال وقت است. زیرا در حقیقت، هر قرارداد نشان‌دهنده یک رابطه اسمی و فعلی، یعنی یک معنی وابسته به اجزای خویش است؛ یعنی این قراردادها به آواهای زبان بر نمی‌گردد، بلکه به کلیت دیداری پدیده‌های جهان پیرامون مربوط می‌شود. اما در مقابل، در زبان‌هایی مثل زبان فارسی که هر قرارداد جایگزین یک آواست، ترکیب این مجموعه محدود از آواها و ساختن مجموعه بزرگی از واژگان و مجموعه نامحدودی از جملات، زمان آموزش رسمی را کاهش می‌دهد و به یقین، به روش‌های متکی بر تطابق

نمادهای دیداری به جای آواها بیشتر خواهد بود تا مجموعه بزرگی از خطوط به جای یک پدیده و روابط ترکیبی با آن.

اما آن چه در تمام جوامع، در شروع آموزش رسمی اتفاق می‌افتد، دقت به ناهمپایگی این چهار توانایی است. به این معنا که کودکان، پیش از ورود به دبستان، به سطوح بالایی از توانایی‌های گوش دادن و صحبت کردن رسیده‌اند و به طور طبیعی آن‌ها را کسب کرده‌اند و به همین دلیل، نیازی به آموزش ندارند، بلکه باید توانایی‌های گوش دادن و صحبت کردن در آن‌ها تقویت شود. اما در مورد دو توانایی خواندن و نوشتن، باید گفت که از ابتدا به آموزش نیاز دارند؛ زیرا کودک تسلط کاملی بر قراردادهای خوانداری و نوشتاری زبان جامعه‌اش ندارد. رسیدن به سطوح بالایی از توانایی‌های کتبی (خواندن و نوشتن) و هم پایه شدن آن‌ها با توانایی‌های شفاهی (گوش دادن و صحبت کردن) است که از همان ابتدا برنامه آموزش زبان را رقم می‌زند. استفاده بیشتر از توانایی‌های شفاهی برای دستیابی به توانایی‌های کتبی، در شروع آموزش رسمی، بر انتخاب الگوها و روش‌ها تأثیر می‌گذارد. به همین دلیل است که از ابتدا برای گوش دادن و صحبت کردن، از روش‌های تقویتی و برای خواندن و نوشتن، از روش‌های آموزشی استفاده می‌شود و تنها پس از فراگیری خواندن و نوشتن است که تقویت چهار فعل زبانی، به صورت تلفیقی و هم پایه مطرح می‌شود.

در ارتباط با توانایی‌های گوش دادن و صحبت کردن که به طور طبیعی اتفاق می‌افتد، با شروع آموزش رسمی، این توانایی‌ها به سبب توجه به خرده مهارت‌ها، تقویت می‌شود. در حالی که در ارتباط با توانایی‌های خواندن و نوشتن که به آموزش نیاز دارند، آموزش رسمی با خرده مهارت‌های آن‌ها شروع و به تدریج، برای رسیدن به انواع خواندن و نوشتن، تقویت می‌شود. به این ترتیب، روش‌های تقویت که شامل روش‌های تقویت انواع توانایی‌ها و خرده مهارت‌هاست، در هر نوع، خود به خرده مهارت‌های مشخص تقسیم می‌شود. از سویی، توجه به این نکته ضروری است که تقسیم‌بندی توانایی‌ها به انواع و خرده مهارت‌های آن، به معنی عدم تلفیق آن‌ها با یکدیگر نیست.

بدین ترتیب، اهم روش‌های تقویت و آموزش توانایی‌های زبانی، به قرار زیر است:

الف) روش‌های تقویت گوش دادن

تقویت انواع گوش دادن:

. گوش دادن حاشیه‌ای، یعنی گوش دادن به صداهای موجود در محیط، اعم از کلامی و غیر کلامی
 . گوش دادن التذادی، یعنی گوش دادن همراه با انتخاب گوینده و لذت بردن از محتوای کلام آن؛ مانند شعر، قصه، آهنگ‌ها و شعرهای کودکانه
 . گوش دادن دقیق، یعنی گوش دادن همراه با دقت به پیام اصلی و اجزای آن
 . گوش دادن تحلیلی، یعنی گوش دادن همراه با فهمیدن، بررسی و ارزشیابی محتوای مطالب شنیده شده (این نوع گوش دادن در سطوح بالای دوره ابتدایی، مورد تأکید است).

تقویت خرده‌مهارت‌های گوش دادن:

. گزینش و توجه به محرک‌های صوتی، یعنی تشخیص و تمیز صداهای کلامی و غیر کلامی (جاندار، شامل انسان و غیر انسان، غیر جاندار)
 . تشخیص شنیداری، شامل تمیز شباهت‌ها و تفاوت‌ها میان چند صدا
 . حافظه شنیداری، شامل به یادآوردن روزهای هفته، ماه‌های سال و کلاً واژه‌های پشت سرهم
 . ترکیب شنیداری، یعنی توانایی تشخیص درهم آمیختگی صداهای موجود

۱. روش ترکیبی مبتنی بر کلمه - آوا؛ در این روش، آموزش با یک کلمه ساده و آشنا آغاز و در پایان هر درس، آواهای جدید مربوط به آن کلمه آرایه می‌شود. این روش، سال هاست که در ایران تدریس می‌شود. گفتنی است که در پایان کتاب فارسی اول، الفبای زبان به صورتی کاملاً مشخص مطرح گردیده که خاص این روش نیست.

۲ - روش ترکیبی مبتنی بر جمله - آوا؛ در این روش، آموزش با یک جمله ساده و آشنا آغاز می‌شود و بر اساس مقایسه بین جملات آموخته شده در پایان هر درس، هجاهای جدید را آموزش می‌دهند. پس از مقایسه دروس در هر دوره، با قیاس بین هجاهای، می‌کوشند تا کودک آواها و الفبا را کشف کند.

ت - روش‌های تقویت خواندن

تقویت خرده مهارت‌های خواندن

- نمادخوانی در سال‌های اول و دوم ابتدایی، یعنی خواندن واج‌ها، هجاهای کلمه‌های ساده یا مرکب، جدا از متن و در متن. هدف از نمادخوانی، ارتقای شاگرد از سطح واج‌ها یا هجا، به سطح کلمه‌خوانی و از کلمه‌خوانی، به سرعت بخشیدن در خواندن جمله‌های کوتاه است. بنیان این روش، در دوره آمادگی، بر روش کلمه‌آموزی یا جمله‌آموزی در آموزش خواندن و نوشتن است. روش‌های پیش‌نیاز این روش، روش‌های آمادگی برای خواندن است که به قرار زیرند و در دوره‌های بعد، به عنوان روش‌های تربیت خواندن در سطوح بالاتر، وجود دارند:

۱ - تشخیص دیداری اشکال و نمادها در صفحه و کادر، یعنی گزینش و توجه به محرک‌های بصری

۲ - دقت دیداری بر اشکال و نمادهای خاص در صفحه و کادر، یعنی برجسته‌سازی دیداری یک عنصر مشخص، از بین محرک‌های بصری

۳ - حافظه دیداری اشکال و نمادهای از پیش ساخته شده در صفحه و کادر، یعنی یادآوری و به یادسپاری (رمزگزاری و رمزگردانی) عناصر قبلی، از بین محرک‌های بصری

۴ - ردیابی دیداری اشکال و نمادها روی خطوط صاف، منحنی و شکسته در صفحه، از بین محرک‌های بصری

۵ - تمیز دیداری بین اشکال و نمادهای آشنا و ناآشنا در صفحه و کادر، یعنی بازشناسی اجزا از عناصر، از بین محرک‌های بصری

۶ - ثبات دیداری بر اشکال و نمادهای موجود در صفحه و کادر، یعنی تمرکز بر یک عنصر مشخص، از بین محرک‌های بصری

- تحلیل ساختاری واحدهای زبانی، یعنی توانایی رمزگذاری بین واحدهای ساختاری سطوح مختلف زبان؛ مانند آن که در سطح واجی، کودک بتواند بین واج‌ها و هجاهای تمایز قابل شود و در سطح صرفی، مرز بین تکواژها را تشخیص بدهد و در سطح نحوی، مرز بین جملات را شناسایی کند.

- تحلیل معنایی در سطح واژه، یعنی ربط دادن الفاظ زبانی (واژه‌ها) به مصادیق آن‌ها در جهان خارج و در ذهن خود؛ مانند تشخیص معنای اصلی واژه و یادآوری مضامین آن در ذهن خود، شناسایی روابط معنایی تضاد و ترادف رابطه جزء به کل (میز به پایه میز)، هم‌آوایی (خوار و خارا)، هم‌نویسی (شیر و شیر) و چندمعنایی (سر - انسان، قوری و...)

- تحلیل معنایی در سطح بزرگ‌تر از واژه، یعنی استخراج پیام اصلی یا پیام‌های نهفته و فرعی و اجزای آن از محتوای نوشتاری، محتوای تصویری و محتوای نوشتاری و تصویری

تقویت انواع خواندن:

- خواندن دقیق، یعنی خواندن همراه با تمرکز، توجه و دقت در سطوح مختلف زبانی و تصاویر

- خواندن تحلیلی، یعنی خواندن همراه با بررسی و ارزشیابی محتوای

در یک کلمه و تشکیل کلمات و جملات جدید

دریافت پیام اصلی از طریق کل‌نگری، یعنی توجه به مطالب شنیده شده و

کسب ایده اصلی پیام

دریافت جزئیات تشکیل‌دهنده پیام اصلی، از طریق پرداخت به جزئیات مطلب شنیده شده.

ب - روش‌های تقویت صحبت کردن

تقویت انواع صحبت کردن:

گفت‌وگویی دو نفره، شامل رعایت نوبت در صحبت کردن و بیان مطالب مرتبط با موضوع مورد بحث به طور خلاصه و با در نظر گرفتن شرایط مخاطب و محیط.

صحبت کردن در حضور جمع، شامل در نظر گرفتن علایق مخاطبان و شرایط سنی، اجتماعی و فرهنگی آن‌ها.

تقویت خرده مهارت‌های صحبت کردن:

توصیف کلامی، شامل توصیف پیام، اجزاء، روابط و معانی مطالب مورد نظر برای شنونده (شنوندگان)

توصیف غیرکلامی، یعنی استفاده از عناصر ارتباط غیرکلامی، مانند حرکات دست، صورت و غیره

بیان احساسی و عاطفی، یعنی تاکید بر بخش‌هایی از پیام که انتظار تاثیرگذاری بیشتر بر شنونده را از آن داریم

ایجاد و نگهداری ارتباط با شنونده، یعنی در نظر گرفتن مخاطب و شرایط حاکم بر گفت‌وگو، برای تأثیرگذاری و انتقال مناسب پیام اصلی

پ - روش‌های مشترک آمادگی و آموزش خواندن و نوشتن

الفبایی، یعنی روش آموزش تک تک حروف الفبا به ترتیب الفبایی و براساس سیاست‌های تألیف، برای خواندن هجاهای کلمات و جملات. از این روش، فقط در شروع آموزش رسمی استفاده می‌شود.

آوایی، یعنی تاکید بر صداهای نمادهای قراردادی (آواها و هجاهای)، برای خواندن هجاهای کلمات و جملات و ترکیب آن‌ها. از این روش نیز فقط در شروع آموزش رسمی بهره گرفته شده است.

کلمه آموزی، یعنی واحد آموزش به جای حرف یا صدا، کلمه است. در این روش، نخست کلمات ساده و آشنای زبان آموزش داده می‌شود و بر اساس آن‌ها جملات ساده و آشنا می‌پردازند و در پایان دوره آموزش، حروف و آواها با ترتیب الفبایی ذکر می‌شود. این روش، در دوره آمادگی و گاه شیوه‌های درمان، به صورت مطابقت واژه با تصویر، مورد استفاده قرار می‌گیرد.

جمله آموزی، یعنی واحد آموزش بر بزرگ‌ترین واحد زبانی ممکن تکیه دارد.

در این روش، آموزش از جمله‌های ساده (دارای یک فعل در زمان‌های اصلی، یک فاعل، با یا بدون یک مفعول مشخص) شروع می‌شود و بر اساس آن‌ها به تدریج، به اجزای سازنده جمله پرداخته می‌شود. در این روش، سیر آموزش به سمت یادگیری و تولید جمله‌های مرکب از سوی دانش‌آموز گرایش دارد. در آخر کتاب سال اول، بر اساس این روش، ضرورتی بر دادن فهرستی از الفبا وجود ندارد، بلکه هدف آوردن تمامی نشانه‌های زبانی، به صورتی تدریجی و در متن است تا کودک خود به کشف آن‌ها برسد. این روش، در دوره آمادگی، به صورت عبارت آموزی و آشنا ساختن بصری کودک با جمله، تجلی یافته است.

ترکیبی؛ در این روش که ترکیبی است از دو یا چند روش فوق، معمولاً کوچک‌ترین واحد زبان گفتار، یعنی آوا یا هجا، همراه با واحدهای بزرگ‌تر زبان، مانند کلمه و جمله آموزش داده می‌شود. روش ترکیبی، تاکنون در ایران فقط مختص به آموزش رسمی بوده است و از این روش، به منظور آمادگی بچه‌ها برای یادگیری خواندن و نوشتن در دوره آمادگی بهره گرفته نشده است. این روش، به انواع زیر تقسیم می‌شود:

نوشتاری، محتوای تصویری و محتوای نوشتاری و تصویری

– خواندن التذادی، یعنی خواندن همراه با لذت بردن از متن‌های انتخابی یا پیشنهادی؛ مانند شعر، قصه و کتاب‌های علمی

گفتنی است که یکی دیگر از انواع خواندن، خواندن حاشیه‌ای است؛ یعنی خواندن بدون توجه به اجزای مطلب و حواشی آن؛ مانند سفیدخوانی، تصویری خوانی... و دریافت پیام اصلی. این نوع خواندن که شکل بارز آن در روزنامه خواندن متجلی می‌شود، از سطوح بالای خواندن است که به تندخوانی و بسیارخوانی بستگی دارد. به همین دلیل، این نوع خواندن را نمی‌توان در سال‌های اول و دوم دبستان انتظار داشت، اما بنیان آن در شیوه‌نمادخوانی، در تقویت خرده‌مهارت‌های خواندن است.

ث – روش‌های تقویت نوشتن

تقویت خرده‌مهارت‌های نوشتن:

– دستخط‌نویسی، یعنی رعایت جهت، شکل، اندازه، نظم و فاصله اشکال و حروف، هنگام نوشتن روی صفحاتی بدون خط، با دو خط و یک خط زمینه.

– نمادنویسی: یعنی نوشتن نماهای دیداری؛ مانند اشکال، واج‌ها، هجاها و کلمات ساده و مرکب به صورت مستقل و یا در ترکیب با واحدهای دیگر زبانی؛ مانند عبارات و جملات ساده یا مرکب

– هجی کردن، یعنی ترکیب صحیح حروف الفبا و کاربرد درست واژه‌های استثنا، هنگام دیکته‌نویسی یا رونویسی

– نوشتن جمله‌های کوتاه، یعنی رساندن پیام موردنظر با استفاده از اجزای زبان و روابط و معانی و آن‌ها و استفاده مناسب از پاراگراف و قواعد زیرنچیزی. این جملات کوتاه می‌توانند از جملات ساده یا مرکب تشکیل بشوند.

– نوشتن احساسی و عاطفی، یعنی بیان حالات روحی و درونی خود و دیگران و شرایط موجود، استنباط‌ها و نتیجه‌گیری‌ها به زبان بیرونی نوشتاری که در آن، دست‌مایه‌ای از زبان درونی به چشم می‌خورد.

تقویت انواع نوشتن:

– نامه‌نویسی، یعنی توانایی نگارش متن کوتاه برای مخاطب یا مخاطبان مشخص، به منظور خرددهی، دعوت، بیان احساسات و عواطف، سؤال، عذرخواهی، تشکر و تبریک در قالب‌نامه

– یادداشت‌نویسی، یعنی توانایی نگارش متن کوتاه از مطالب خوانده شده یا شنیده شده، برای ضبط و نگهداری پیام اصلی

– نوشتن خلاق و ابداعی، یعنی توانایی نگارش متن کوتاه، با استفاده از نمادهای قراردادی، برای انتقال مضمونی تازه و بدیع

قابل توجه است که در هر گروه سنی، با توجه به شرایط رشدشناختی، جسمی و عاطفی – اجتماعی آن گروه، لزوم پرداخت به انواع مهارت‌های زبانی مطرح می‌شود تا با استفاده از خرده‌مهارت‌ها، یادگیرنده به سطوح بالاتری از استفاده پویا از زبان و عناصر زبانی ارتقا یابد.

بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که انتخاب هر یک از روش‌های آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی، در ارتباطی پیوسته با گروه سنی خاص مورد آموزش قرار دارد.

جدول ذیل، راهنمای برنامه‌ریزی آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی، در سه گروه پیش‌دبستانی، اول و دوم است.

اما ترکیب و تلفیق توانایی‌های زبانی، به عنوان پدیده‌های درهم تنیده و شکل‌دهی آن‌ها در نظام واحد زبان در گروه‌های سنی، به ترکیب‌های مشخصی نیاز دارد. این روش‌ها از ترکیب و تلفیق روش‌های آموزش و تقویت خرده‌مهارت‌ها و انواع آن به دست می‌آید. تقسیم‌بندی کلی این روش‌ها، در ترکیب و تلفیق دو یا سه توانی سازمان می‌یابد و قابل توجه است که موارد ترکیب شامل ترکیب توانایی‌ها با حفظ تقدم و تأخر هر یک از آن‌ها می‌شود. این ترکیب و تلفیق روش‌ها را در چهار گروه عمده دریافتی به بیانی، بیانی به دریافتی، دریافتی به دریافتی و بیانی می‌توان مطرح کرد. تلفیق در مهارت‌های زبان، به واسطه گوش دادن تحقق می‌یابد. روش تلفیقی، بدون درگیری مهارت گوش دادن، امکان ندارد.

الف – دریافتی به بیانی

۱ – گوش دادن – صحبت کردن: در این روش، نوآموز به صحبت‌های معلم گوش می‌دهد و سپس مطالب مرتبطی را بیان می‌کند. این روش، عمدتاً گفت‌وگو نام دارد و در دوره آمادگی و پایه‌های اول و دوم مورد استفاده است.

۲ – گوش دادن – نوشتن: در این روش، نوآموز پس از گوش دادن به مطالب آن‌ها را به صورت علائم نوشتاری، رمزگردانی می‌کند. در دوره پیش‌دبستانی، این روش صدانگاری نام دارد و در سال‌های اول و دوم دبستان، عمدتاً به صورت نوشتن دیکته، یادداشت‌برداری از پیام، نوشتن بخش‌هایی از مطالب شنیده شده، با توجه به هدف موردنظر و... است.

۳ – خواندن – صحبت کردن: در این روش، نوآموز تصویر یا متنی را می‌خواند و بعد درباره آن توضیح می‌دهد. این روش، به دو دسته تقسیم می‌شود:

الف – بلندخوانی و صحبت کردن (خواندن – گوش دادن – صحبت کردن)
ب – صامت‌خوانی و صحبت کردن (خواندن – صحبت کردن)

نتیجه هر دو، چنین است: تبدیل نوشتار به گفتار، تبدیل سبک نوشتاری به سبک گفتاری، توانایی در خلاصه کردن متن به صورت شفاهی و تقویت حافظه. این روش‌ها از دوره پیش از دبستان آغاز می‌شود و در سال‌های بعد، به سطوح بالاتر می‌رسد.

۴ – خواندن – نوشتن: در این روش، نوآموز از روی متن بلندخوانی یا صامت‌خوانی می‌کند. همانند روش ۳، در شیوه بلندخوانی، سه مهارت خواندن، گوش دادن و نوشتن درگیر هستند و در شیوه صامت‌خوانی، دو مهارت خواندن و نوشتن مورد استفاده قرار می‌گیرد. این روش، فقط مختص شروع آموزش رسمی است و به نام رونویسی معروف است. رونویسی ممکن است از روی متن نزدیک یا دور، آشنا یا نا آشنا باشد.

ب – بیانی به دریافتی

۵ – صحبت کردن – گوش دادن: در این روش، نوآموز مطلبی را مطرح می‌کند و به پاسخ و اظهارات مرتبط مخاطبش گوش می‌دهد. این روش را همانند روش ۱ گفت‌وگو می‌نامند و در دوره آمادگی و پایه‌های اول و دوم مورد

تقویتی	آموزشی	روش‌ها
		گروه‌های سنی
گوش دادن و صحبت کردن	آماده‌سازی برای خواندن و نوشتن	آمادگی
گوش دادن و صحبت کردن، خواندن و نوشتن	خواندن و نوشتن	اول دبستان
گوش دادن و صحبت کردن، خواندن و نوشتن	—	دوم دبستان

استفاده است.

۶- نوشتن - گوش دادن: در این روش، نوآموز بعد از نوشتن، به آن چه قبلاً برایش دیکته شده، دوباره گوش می‌دهد و درواقع، نوشته‌اش را تصحیح می‌کند. این روش، در سال‌های اول و دوم دبستان، به صورت تصحیح و بازبینی متن است.

۷- صحبت کردن - گوش دادن - خواندن: در این روش، نوآموز دربارهٔ تصویر یا متنی صحبت می‌کند، به صحبت‌های خود گوش می‌دهد و بعد آن را می‌خواند. این روش، مانند روش نوشتن - صحبت کردن (روش شماره ۱۰)، در نمایش‌های خلاق و بازی‌های کودکان وجود دارد، اما در سال‌های اول ابتدایی، کودک را به سمت خلاصه‌گویی، سخنوری، تبدیل زبان گفتار به نوشتار و تقویت حافظه سوق می‌دهد.

۸- نوشتن - خواندن: در این روش، نوآموز متنی را به صورت ابداعی یا قراردادی می‌نویسد و آن را صامت‌خوانی یا بلندخوانی می‌کند. بدیهی است که در شیوه بلندخوانی، مهارت گوش دادن هم درگیر می‌شود. این روش در دورهٔ آمادگی، کودک را برای یادگیری مشتاقانهٔ علائم قراردادی و نوشتاری آماده می‌سازد، اما در پایه‌های اول و دوم دبستان، کودک را به سمت خواندن برای خود و خواندن در جمع سوق می‌دهد. در خواندن برای خود، وی به نوشته‌هایش که برگردانی است از زبان درونی به نوشتاری، گوش می‌دهد و آن‌ها را تصحیح می‌کند. در خواندن برای جمع، کودک به تدریج یاد می‌گیرد که با شناخت مخاطب خود، چه سبک یا لحن‌هایی را به کار ببرد و سرعت کلام خود را چگونه تنظیم کند.

ج - بیانی به بیانی

۹- صحبت کردن - گوش دادن - نوشتن: در این روش، نوآموز دربارهٔ موضوعی صحبت می‌کند و به آن گوش می‌دهد و بعد آن را می‌نویسد. این روش، عموماً در بازی‌ها و نمایش‌های خلاق کودکان، در جایی که در نقش معلم قرار می‌گیرد، تجلی پیدا می‌کند. در دورهٔ پیش‌دبستانی نوشتن، عمدتاً ابداعی یا تقلیدی است. در سال‌های اول و دوم دبستان، با یادگیری قراردادهای نوشتاری، همان روش در سطح بالاتری نمود پیدا می‌کند.

۱۰- نوشتن - صحبت کردن: این روش، هم‌چون روش صحبت کردن - گوش دادن - نوشتن (روش شماره ۹)، در نمایش‌های خلاق و بازی‌های کودکان وجود دارد، اما در سال‌های اول ابتدایی، کودک را به سمت خلاصه‌گویی، سخنوری، تبدیل زبان نوشتار به گفتار و تقویت حافظه سوق می‌دهد. این روش هم، با مهارت گوش دادن درگیر است.

د - دریافتی به دریافتی

۱۱- گوش دادن - خواندن: در این روش، نوآموز به گوینده گوش می‌دهد و مطالب شنیده شده را صامت‌خوانی می‌کند. در دوره پیش‌دبستانی، خواندن عمدتاً تصویرخوانی و در سال‌های اول و دوم، عمدتاً متن‌خوانی است.

۱۲- خواندن - گوش دادن: در این روش، نوآموز به گوینده گوش می‌دهد و مطالب شنیده شده را صامت‌خوانی می‌کند. در دوره

پیش‌دبستانی، خواندن عمدتاً تصویرخوانی و در سال‌های اول و دوم، عمدتاً متن‌خوانی است.

از سویی، با مرور بررسی‌های انجام شده در مقاله شماره (۱)، به این نتیجه رسیدیم که بین زبان و تفکر، رابطه‌ای پیوسته برقرار است. تفکر به عنوان عالی‌ترین کارکرد مغز، جنبه‌های متعددی دارد. این جنبه‌ها شامل: تضاد، تفکر خلاق، فراشناخت، توانایی‌ها و فرایندهای تفکر هم‌چون قیاس، استنباط، استنتاج، فرضیه‌سازی، حل مسئله، ترکیب، انتزاع و تعمیم‌دهی، تشخیص، تمیز، جایگزینی و طبقه‌بندی و سازمان‌دهی است.

همان‌گونه که در آموزش زبان، توانایی‌های زبانی مورد توجه قرار می‌گیرد، در تقویت تفکر و توانایی‌های تفکر، فرایندهای آن مدنظر است.

تفکر از ابعاد و مهارت‌ها و فرایندهای قابل توجهی برخوردار است. به همین دلیل، تلفیق و ترکیب این دو گروه، یعنی الف - توانایی‌های زبانی و خرده‌مهارت‌های آن و ب - تفکر خلاق، با توجه به ابعاد و فرایندهای قابل توجه آن، به منظور رسیدن به روش‌های آموزش توانایی‌های زبانی در ترکیب با تفکر، به تعداد بی‌شماری روش و فن در آموزش توانایی‌های زبانی منتهی می‌شود که امکان ارائهٔ روش‌هایی مشخص را به‌وجود نمی‌آورد. البته، با توجه به ویژگی‌های رشدشناختی کودکان، درمی‌یابیم که علی‌رغم کثرت مهارت‌های تفکر و فرایندهای آن، قیاس اطلاعات دریافتی جدید با اطلاعات قبلی، از اهم این توانایی‌هاست. به همین دلیل، روش‌های مبتنی بر قیاس، نظام‌دهنده و تعیین‌کنندهٔ روش‌های ترکیبی و تلفیقی آموزش توانایی‌های زبانی و تفکر کودکان است.

از آن جا که آموزش توانایی‌های زبانی در سطوح زبان، یعنی واجی، واژی، نحوی و معنایی مطرح می‌شود، تلفیق آن با تفکر نیز در همین سطوح معنا می‌یابد. با توجه به آن که قیاس نظام‌دهنده و تعیین‌کنندهٔ روش‌های ترکیبی و تلفیقی، آموزش توانایی‌های زبانی و تفکر در کودکان است، روش‌های قیاسی نیز در همین سطوح زبانی شکل می‌گیرد؛ یعنی روش‌های «قیاسی واجی»، «قیاسی واژی»، «قیاسی نحوی» و «قیاسی معنایی».

پی‌نوشت:

۱. کلمات ساده، کلماتی هستند که از بسامد بالایی در ذخیرهٔ واژگان پایه کودک برخوردارند و ساختمان هجایی ساده (یک یا دو هجایی با هجاهای باز و قابل تولید) دارند.

O برای مطالعهٔ بیشتر، به منابع ذکر شده در مقاله‌های (۱) و (۲) و کتابی با همین نام، اثر مؤلف مراجعه کنید.

جدول توزیع روش‌های تلفیقی، برحسب دوره آمادگی و پایه‌های اول و دوم

روش برحسب شماره		۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
گروه سنی													
دوره آمادگی		+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+
پایه اول		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
پایه دوم		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+